

הלכות חנוכה הנידנים בהלכות תערוכת

א. בענין ביטול שמן פשתן בשמן זית

במקראי קודש חנוכה להגאון רבי הירש פסח פראנק סי' כח, מביא שאלה באחד שיש לו שמן זית שמספיק להדלקת חמשה ימים בלבד, האם ידליק חמשה ימים בשמן זית ושאר הימים בשאר שמנים הכשרים לנר חנוכה, שלכל הפחות יקיים המצוה בהידור ה' ימים, או שיתערב שאר השמנים בתוך רוב השמן זית שיספיק לח' ימים.

וכתב לדון, שהפ"ח סי' תרע"ג סק"א כתב שהטעם שמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית הוא, דומיא דמנורה וזכר לנס שנעשה בשמן זית. עיי"ש. א"כ נחזי אנן מה הדין בעירב בנרות בית המקדש כהאי גוונא, וכתב דיש לדין על זה, שיש ראשונים שמבואר מדבריהם שגדר ביטול ברוב הוא שמבטל את השם והמהות הקודמים שהיו על המיעוט, אבל אין בכח הרוב ליתן שם חדש על המיעוט. ובהררי קודש שם ציין שזו שיטת הרמב"ן והר"ן במס' ע"ז דף ע"ג ע"א, ובשו"ת תורת חסד סי' לד' עיי"ש באריכות גדולה בסוגיא זון ובאור שמח פט"ו מהל' מאכלות אסורות הל' י', הסבירו שגדר ביטול ברוב הוא שמבטל את השם והמהות הקודמים שהיו על המיעוט אבל אין בכח הרוב לתת שם חדש למיעוט מה שלא היה לו קודם לכן. ע"ע בציונים לתורה כלל יד.

א"כ לפי זה בהשאלה הנ"ל, יותר טוב שידליק עכ"פ ה' ימים בשמן זית לבד, דאם יוסיף שמן אחר, בשמן זית לא יהפך השמן אחר לשמן זית, נמצא שלא הדליק אפילו יום אחד בזמן זית.

אבל מביא במקראי קודש שם דבגמרא מס' שבת דף כ"א ע"א, תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקים בהם בשבת אין מדליקין בהם במקדש, והוקשה בחי' רעק"א שם דלשון 'ושמנים' אינו מדוקדק, דהא במקדש אין מדליקין רק בשמן זית, וכתב השפת אמת שם לתרץ, דיש לומר כגון שעירב בשמן זית מעט שמן פסול, באופן שנתבטל ואמר' נהפך האיסור להיות היתר והוי שמן זית ממש, וסיבת הדבר שאין מדליקין בהם במקדש הוא כיון שאינו דולק יפה וחיישינן שמא ישאר בסוף משמן הפסול וידליק כך, אבל משום שמן זית הא כבר נתהפך להיות שמן זית, וסיים עדיין צ"ע בזה.

ומדברי השפ"א משמע לכאורה, דגם עצם הדבר נתהפך להיות שמן זית, ולכאור' לשיטתיה יותר טוב לערב השמן אחר בשמן זית דבכך יתהפך הכל לשמן זית. [רק דסיים שעדיין צ"ע].

וכן מצינו בשו"ת תורת חסד הנ"ל, שמביא ראי' מתוס' שמיעוט המתבטל, אינו רק מסלק את הדינים של המיעוט, רק מקבל גם דיני הרוב, והוא בתוס' זכחים דף ע"ט ע"ב ד"ה תנן, שמדאורייתא מיעוט מים שנתערבו ברוב מי חטאת, כשרים להזות מהם על טמא מת, וכן מביא עוד כמה ראיות למהלך זה, וכן כתב המנחת חינוך מצוה י' אות ו', דלגבי כל מצות יש כח להרוב לתת דינו להמיעוט, כגון סכך פסול, ועוד נורק מצה שבישלה, או חמץ שנתערבו במצה, שם אינו יוצא ידי חובתו בלילה הראשון, משום טעם אחר, עיי"ש. א"כ ה"ה כאן בניירות המקדש, מקבל המיעוט שמן אחר דיני הרוב שהוא שמן זית וכשרה הוא להדלקה.

והנה אני כדאי להיות אפילו עפר תחת רגליו הגדולים, אבל לענ"ד נראה לחלק, דכל זה דוקא בשמן זית במקדש, דאסור להדליק בשאר שמנים, א"כ הוי כמו ביטול איסור בהיתר, משא"כ בדיני חנוכה, דשאר שמנים מותר להדלקת נרות חנוכה, רק מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, לכאורה אם יתערב השמן האחר בשמן זית, הוי ביטול היתר בהיתר, ובזה באנו במחלוקת הראשונים ואחרונים האם היתר בהיתר בטל או לא, שהש"ך בסי' צ"ט ס"ק כ"ב כתב, אגוף הדין דחלב שנתערב במים בטל, שלכאורה פשוט שהיא בטל דהא כל איסור בטל בששים, וכתב שהחידוש הוא משום דקיי"ל דהיתר בהיתר לא בטל, קמ"ל דהכא לא אמרי' הכי ושפיר בטל.

הפמ"ג בשפ"ד ס"ק כ"ב מסביר את דברי הש"ך, דידוע שי' הר"ן בנדרים דדין ביטול לא שייך רק בשני דברים המנגדים זה לזה, דהיינו איסור והיתר, וצוה התורה שהרוב יכריע, אבל בדברים שאין התנגדות ביניהם דשניהם היתר לא שייך בהו דין ביטול, והנה כאן דנתערב חלב במים לכאורה הלא שניהם היתר, והיתר בהיתר לא בטל, ותירץ הפמ"ג דהר"ן לא קאמר הכי אלא כששניהם שווים גם במינם, דאז ליכא שום התנגדות לא מצד מהותם ולא מצד דינם, אבל אם משונים הם עכ"פ מצד מהותם שנתערב באינו מינו אף דשניהם היתר שפיר גובר אחד לבטל השני, כי משונים הם ותו אזלינן בתר רוב.

אבל הרעק"א בתשובה מהדו"ק סי' לח, חולק על הפמ"ג, דמבואר להדיא בהר"ן בנדרים דהיתר בהיתר אפילו בשאינו מינו לא בטל, דהכל תלוי באיסור והיתר ולא בהמין, [עיי"ש דרך חלב במים אסור כיון דלעולם יש איסור על החלב לערבו בבשר, וכן בצמר רחלים לערבו בצמר גמלים לערב אח"כ בפשתן אסור דלעולם יש איסור על צמר רחלים לערבו אם פשתן. עיי"ש].

ועוד יש לדון האם שמן פשתן ושמן זית מיקרי מין במינו או מין בשאינו מינו, דזה פשוט אם אזלינן בתר טעמא פשוט

נמצא בתערובות באיזה מקום שיהיה, הרי הנושא טמא אמרינן שכמאן דאיתא דמי וטמא. ולפי המשנה למלך הנ"ל, ה"נ לגבי קושי' הנ"ל למה לא ביטלו שמן טמא בטהור, דיש לומר דלא שייך כאן ביטול, דמכל מקום מכניס הכל בבית המקדש כאחד, וזה דומה לדין משא, שכאשר אנו דנים על התערובות כולה אמרינן דכמאן דאיתא דמי, והדבר טמא קיים באיזה מקום בתערובת, ואסור משום מכניס למקדש דבר טמא.

וכן ראוי לציין דכאן לא שייך החקירה, האם יש כח בהרוב לתת דינים על המיעוט, דהא כאן הקושי' רק לבטל 'שמן זית טמא' בשמן זית טהור, ובזה כו"ע מודי דדיני טמא בטל בטהור, ויש כאן שמן זית להדלקה, וזה דלא כמו שכתב בשו"ת להורות נתן מועדים ח"ה עמ' כ"ו, לתרץ קושי' זו, דביטול ברוב לא מהני להחיל דינים חדשים. ודו"ק.

ועי' עוד במקראי קודש חנוכה, סי' א', ובשו"ת יהודה יעלה ממנה"א אסאד אור"ח סי' ר"א.

ג. סתירת המחבר בענין איסור דרבנן אם מרבה עליו לבטלו, והאם נר חנוכה מיקרי דבר שיש לו מתירין

המחבר סי' צט סעיף ו' איסור של דבריהם אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו, ואם עשה כן במזיד אסור, אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו.

עי' בט"ז ס"ק י"ב, ובש"ך ס"ק י"ט, ובמג"א סי' תרע"ז ס"ק י"ב, וכן הקשה הגר"א שם ס"ק ס"ד, שהמחבר בהלכות חנוכה סי' תרע"ז סעיף ד' כתב, שהנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה עושה לו מדירה ושורפו מפני עצמו, שהרי הוקצה למצותו ואם נתערב בשמן אחר ואין ששים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו. ולכאורה דברי המחבר סותרים זה את זה.

ומצינו כמה תירוצים על קושי' זו והנני פורטם אחת אחת.

א. הש"ך תירץ, דבנר חנוכה כיון דהוקצה למצותו חמיר טפי, משום הכי אפילו דהוי רק איסור דרבנן אסור להוסיף עליו ולבטלו. ועי' במחצית השקל כאן שמבאר דבריו, דאף לר' שמעון דלית ליה בכל דוכתא מוקצה, אבל הוקצה למצותו אית ליה, כדאיתא במס' שבת דף מ"ה ע"א הרי רואין דמוקצה למצותו חמיר טפי. אבל הש"ך סיים דדוחק הוא, וכן מקשה על תירוצו זה עיי"ש. וסיים בצ"ע, וכן סיים הגר"א הנ"ל בצ"ע.

ב. המג"א שם מתרץ, דאפשר דנר חנוכה חמיר טפי, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין דמדינא מותר לשהותו לשנה הבא והוי דומיא דחמץ. והנה על תירוצו זה הקשו האחרונים כמה קושיות.

דהוי מין בשאינו מינו, אבל להר"ן שם דהכל הולך בתר שמא יש לדון האם הוי מין במינו או מין בשאינו מינו, ובמשנה כלאים פ"ט מ"א שנינו דצמר רחלים בטל בצמר גמלים ומותר אח"כ לערבו בפשתן כיון שכבר נתבטל וכתב בארצות החיים להלבי"ם דצמר גמלים וצמר רחלים מיקרי משבא"מ ומשום כן לשיטת הסוברים מבשא"מ בטל היתר בהיתר ה"ה כאן, ולפ"ז יש לדון דה"ה כאן הוי משבא"מ א"כ באנו למחלו' הפמ"ג ורעק"א דלהפמ"ג שפיר בטל כיון אפי' דהוי היתר בהיתר כיון דהוי מבשא"מ בטל, משא"כ לרע"א לעולם לא בטל אפי' מבשא"מ כמבואר בר"ן בנדרים. ודו"ק.

ולאחר שכתבתי כל זה ראיתי בספר אשל אברהם (בוטשאטש) סי' תרע"ג ד"ה שמן זית, שכתב כשבדו שמן זית לנרות חנוכה בצמצום, יכול לערב בשמן פשתן שיהיה שמן זית מרובה בכל דהו מהשמן פשתן, והוה ליה על ידי זה כמו כולו שמן זית, שבו מצוה מהמובחר לנרות חנוכה, ולא שייך בזה משום אין מבטלין איסור לכתחילה, ואין בזה דררא דמניעה מלבטל. ועוד מוסיף שם, שלפי מה שפסק הש"ך בסי' צח ס"ק ו' דלענין מב"מ ומבשא"מ אזלינן בתר טעמא ולא בתר שמא, א"כ לכאורה צריכין כאן ששים נגד השמן פשתן לא רק רוב, מכל מקום לגבי נרות חנוכה דלא עביד לגלויי שנוי הטעם, אולי לכולי עלמא הוה ליה מין במינו ובטל ברוב גם מדרבנן. עיי"ש.

ובודאי דיש להעיר עליו, דכל זה הוא רק אם אמרינן שהמיעוט מקבל דיני הרוב, וכן כל זה רק לשיטת הסוברים דהיתר בהיתר בטל, דהא השמן פשתן בשמן זית הם היתר בהיתר. ודו"ק.

ב. בענין קמא קמא בטיל

הפמ"ג בספרו תיבת גומא פרשת מקץ אות ג הקשה, [וכן הקשו עוד הרבה אחרונים], לפי מה דקיי"ל גבי יין נסך, שאם עירה יין נסך מתוך צרצור קטן, לתוך בור מלא יין כשר אפי' כל היום, קמא קמא בטל, והכל מותר. והמשנה למלך פ"א מהל' משכב ומושב כתב שה"ה לענין טומאה, א"כ לפי זה יש לתמוה, למה הוצרכו לנס חנוכה הרי יכלו לשפוך שמן טמא ע"י צרצור קטן לתוך הפך הטהור, ועי"ז היה להם שמן טהור כשיעור.

והפמ"ג שם מתרץ, עם דברי המשנה למלך הנ"ל, שהביא הסוגיא דבכורות דף כ"ג ע"א, במבטל דבר טמא שמטמא במגע ומשא, בתוך טהור, דלגבי מגע אמרינן דמהני הביטול, והנוגע בו טהור, אבל לענין טומאת משא מבואר בגמ' שם, והכי קיי"ל, דלית ליה ביטול והנושא את כולו טמא, והטעם הוא משום שכל זמן שדנים רק על חלק מהתערובות כגון מגע שאינו נוגע אלא במקצתו אמרינן דין ביטול ברוב, אבל לגבי דבר שאנו דנים על כל התערובות אם הדבר נמצא או לא, כגון לטומאת משא שאם הדבר טמא

(ד). בפלתי כאן ס"ק י', וביתר באריכות בספרו בינה לעיתים על הרמב"ם הלכות יו"ט פ"ב הלכה יא, כתב לתרץ, שהגהות שערי דורא כתב בשם אור זרוע מובא בב"י סי' קט, דאיסור דרבנן יבש שנתערב חד בחד, מותר לשני בני אדם לאוכלם, והטעם כתבו הפרי חדש, והש"ך בקונטרס הספיקות, דאמרינן כאן ספיקא דרבנן לקולא, כיון שיש כאן חזקת היתר וחזקת איסור ובוזה אמרינן ספיקא דרבנן לקולא. והנה הב"י כתב עליו דיחיד הוא, ופי' הב"ח הטעם משום דבנוסח שהיה לפני הב"י היה כתוב לשני בני אדם אפי' ישראלים, אבל לפי נוסחא הנכונה הוא לישראל ועכו"ם, אין הב"י חולק.

ומעתה הואיל וחד מותר לישראל לאכול אחד, א"כ אין כאן כלל ביטול איסור, דהא כל חדא וחדא בחזקת היתר הוא שהרי יכול האיש ישראל לאכלו, וכל חדא וחדא הוא בכלל ספק דרבנן ולקולא, ומה שאין אוכלין שני ישראלים זה רק משום חומרא דמחזי כאוכל איסורא, נמצא דליכא כאן כלל ביטול איסור, ומן הדין מותר להרבות עליו ולבטל דכל חדא וחדא מחזי חזי.

ע"כ כתב דמה שכתב המחבר כאן דבאיסור דרבנן מותר להוסיף עליו ולבטלו, זהו דוקא יבש ביבש, כיון דקודם ההוספה היה כל חדא וחדא ספיקא דרבנן ולקולא, משא"כ לח בלח שנתערב בפחות בששים דקודם ההוספה היה הכל בחזקת איסור, ואין כאן שום ספק, דבדבר לח הכל נתערב ביחד, לכ"ע מודים דאסור לאכלו דהרי ודאי אוכל איסור, א"כ כשמוסיף עליו הרי כאן ביטול גמור ואפי' מדרבנן אין לבטלו.

ולפי זה מתרץ הפלתי סתירת המחבר, דבסי' צט שפסק המחבר שמותר להוסיף, מיירי ביבש ביבש, אבל בהל' חנוכה במותר שמן מיירי בלח בלח משו"ה פסק שם שאין להוסיף. עכ"ל.

(ה). החות דעת כאן ביאורים ס"ק ח, והישועות יעקב סי' תרע"ז, ועוד אחרונים, כתבו ליישב, דשאני איסור אכילה, מאיסורי הנאה, דדוקא באיסורי אכילה דרבנן, אזי הדין שאם נפל לתערובת מותר להוסיף ולבטלו, אבל בדבר שאסור בהנאה א"כ עצם הדבר שנוטל ומבטלו הרי נהנה מעצם הביטול ולכך אסור לבטלו, ע"כ כתבו שהמחבר בסי' צט מיירי מאיסור אכילה, משו"ה אסור לבטלו, משא"כ נר חנוכה דמקצה למצותו אסור בהנאה הוא, כמו שראויים שצריכים לעשות מדירה בפני עצמו לשרפו, משו"ה אסור להוסיף ולבטלו. [ועי' בישועות יעקב שם דלפי זה נמצא שהדין לשאין מבטלין איסור הנאה, הוא מדאורייתא כיון שנהנה מעצם הביטול].

ועי' במנחת שלמה קמא סי' נה, שהרבה להקשות על דברי החות דעת והישועות יעקב, ובמביא כמה ראיות מש"ס והאחרונים דמה שנהנה ע"י ביטול לא מיקרי הנאה אם כוננו ליהנות בדבר המותר, ורק קושי' אחת אזכיר מה

(1). בהגהות רבי עקיבא איגר שם הוקשה, דאפי' דמדינא מותר לשהותו עד חנוכה הבא, אבל כיון אנן מחמירין לא לשהותו כדי לא לבא לידי תקלה א"כ לא גרע ממאכל המתקלקל דלא אמרי' ביה דבר שיש לו מתירין. ועי' במחצה"ש כאן דמתרין קושי' זו דהא חמץ גם אסור להשהותו ואפילו הכי מיקרי דשיל"מ, רואין מזה, דאפי' שיש גזירה שאסור להשהותו כדי שלא לידי תקלה משום האי גזירה לא הוציאו מכלל זה להיות נקרא דשיל"מ. [ועי' שם שמפרש כך את דברי המג"א והוי דומיא דחמץ שכוונת המג"א היה לזה. ודו"ק].

(2). הלבושי שרד בהל' חנוכה [ועוד אחרונים] הקשה, הא דין דנר חנוכה דומה לחתיכה שלא נמלחה לג' ימים, ואפילו שיש לו היתר לצלי לא מיקרי דבר שיש לו מתירין, כדכתבו הפוסקים דלצלי לא נאסר מעולם, א"כ הכא נמי לנר חנוכה לא נאסר שמן זו מעולם ואינו מיקרי דשיל"מ.

(3). הבאר היטב כאן ס"ק יד, והמחה"ש, [וכן הקשה בעטרת זקנים, סימן תקז, ובשו"ת רעק"א סי' לח, ובאשל אברהם בוטשאטש בסי' תרע"ז ועוד] הוקשו, הא שם במחבר מבואר שאם אין ששים לבטלו אין להוסיף עליו כדי לבטלו, משמע דבששים שפיר בטל ולכא' דשיל"מ לא בטיל אפילו באלף.

והנה על ב' קושיות הנ"ל כתבו האחרונים [לבושי שרד שם והחת"ס (מובא בילק"מ)] דדודאי לא היה כוונת המג"א לומר, שהוי ממש דשיל"מ רק כוונתו היה כיון דדמי קצת לדבר שיש לו מתירין, חמיר טפי מסתם איסור דרבנן, ואפילו סתם איסור דרבנן מותר להוסיף, כאן אסור.

ובמחה"ש בסי' צט מוסיף לזה ביאור, שהרי ידוע שי' הרי"ף שהוא סובר דגם בצלי מיקרי דשיל"מ, דכין שיש לו היתר אחר מיקרי דשיל"מ, אפילו שלא נאסר לדבר זה מעולם, א"כ המחבר שפיר פסק דבטיל בששים, כיון דעיקר כהפוסקים דלא מיקרי דשיל"מ, אבל לענין להוסיף שמן לבטלו כיון לשיטת הרי"ף הוי דשיל"מ חמיר טפי.

(ג). החת"ס בספרו תורת משה פרשת וישב, כתב לבאר דברי המג"א הנ"ל בדרך חדש, שהמחבר בסי' צט ס"ל כהנך פוסקים דאין לבטל לכתחלה ממש, רק אם אירע כבר שנתערב עם היתר בפחות מששים מותר להוסיף כדי להציל ההיתר, אבל אם יהיה באופן שלא יפסיד מההיתר גם כן באמת אין להוסיף [הערת הכותב: דברי החת"ס כתב הרשב"א - שהוא מרא דשמעתא זו - במס' ביצה דף ב', שהטעם למה התירו להוסיף באיסור דרבנן כיון שהחכמים חס על שאר תערובות ההיתר], ובנר חנוכה אפילו נתערב נותר השמן בשמן אחר אינו מפסיד מההיתר כלום, שהרי יכול להשהותו לשנה הבאה, ואז יהיה מותר כל התערובות. וכתב שזהו ברור כוונת מגן אברהם שקראו דבר שיש לו מתירין, שלא היה כוונת המג"א לומר שיש על נר חנוכה 'דיני' דשיל"מ, רק כוונתו היה לביאור הנ"ל שאינו מפסיד מהתערובות כלום דיש זמן אחר להשתמש בתערובות זו.

דבזה שמבטלו הוי זלזול בתרומה וה"ה כאן, משא"כ שאר איסורי דרבנן מותר להוסיף.

(ח). האליה רבא סי' תרע"ז ס"ק ז' כתב לתרץ, ומקדים לדקדק בדברי השו"ע בסי' צ"ט שכתב **אם נפל מעצמו**, דמשמע דאם הפילו בידים אפילו בשוגג אסור לבטל, ומצא שכתב כן בשלטי גבורים לסדר נזיקין, שפירש כן דברי הטור שהוא כלשון השו"ע, ואפשר דהשו"ע בסי' תרע"ז כתב אם נתערב, מיירי במפילו בידים בשוגג.

ועי' עוד בפלתי כאן ס"ק י', וביתר באריכות בספרו בינה לעיתים על הרמב"ם הלכות יו"ט פ"ב הלכה יא עוד יישוב על דברי המחבר, ועי' עוד בתורת משה להחת"ס פרשת וישב.

ד. להדליק נר חנוכה בשמן מאוס

סי' קד סיעף ב' ברמ"א: ובמקום שהשומן מאוס לאכול אסור להדליקו גם כן בבית הכנסת משום הקריבהו נא לפחת. ובפמ"ג משבצ"ז סק"ד כתב וז"ל:

כתבו האחרונים שם הוא הדין לכל נר מצוה אסור אם הוא מאוס יע"ש, היינו נר חנוכה, ויארציט, ויראה נר של שבת ג"כ יש למנוע.

היכא דאיכא ששים

כתב הט"ז בס"ק ד', וכן הוא בט"ז או"ח סימן קנ"ד ס"ק י', דהדין דאסור להדליק בשמן זו, הוא דוקא דלית ביה ששים, דדוקא אם מאוס הוא, בצירוף שאסור באכילה כמו כאן, שאין ששים אז אסור, נמצא דיותר מששים דיותר באכילה אין איסור להדליק בשמן זו. ומביא לשון הדרכי משה שכתב בזה הלשון: הואיל והוא אסור לאכילה כו' משמע ביש שם ששים מותר בהדלקה ג"כ, וכן כתב הב"י בשם רבינו ירוחם באו"ח סימן קנ"ד. [לשון הב"י שם: וכתב עוד (הרבינו ירוחם) בנתיב ט"ו, עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת, כתב גאון בתשובה, שאם השרף נימוח בשמן משערין לו בשישים אם הוא שמן רותח, ומותר באכילה, וכל שכן להדלקה].

אבל הש"ך בס"ק ח', מביא מהאיסור היתר הארוך כלל ל"ב דין כ"ו, דאפילו דאיכא מאה ג"כ אסור אם הוא מאוס עליו. וכן כתב המג"א בסימן קנ"ד ס"ק יט, דמשמע מתורת חטאת כלל כ"ב, דאפילו במקום שמותר לאכילה [דהיינו אפילו דאיכא ששים] אסור לגבוה אם הוא מאוס וכו', מיהו בתורת הבית הארוך בית ד' שער א' כתב, וז"ל, אם הוא בענין שאסור באכילה אסור בהדלקה וכן פסק הט"ז ביורה דעה סימן ק"ד. ע"כ לשון המג"א שם.

שכתב שם: הגע בעצמך אילו כלי טמא שאסור בהנאה, וכי היה אסור לבטלו מפני שע"י הטבילה הוא מתיר ליהנות בו, והכי נמי גם כאן הביטול חשיב כמו טבילה. ובמסקנה הוא פליג על החו"ד והישוע"י וכתב דאין שום חילוק בין דבר שאסור באכילה לדבר שאסור בהנאה.

(ו). הרעק"א בתשובות מהדו"ק סי' לח, כתב לתרץ סתירת המחבר [עי' פת"ש כאן בסי' צט שמציין לתשובה זו], וקודם יצא להקשות על תירוצו של המג"א שמובא לעיל שגר חנוכה הוי דבר שיש לו מתירין, שאם הוי דשיל"מ לא לבטל כלל, וכתב, דמה דפסק המחבר בסי' צ"ט דיותר להוסיף על איסור דרבנן ולבטל, לא דפסק בהחלט כהרשב"א, אלא כיון דפליגי רבונאטא בדין זה אם מותר לבטל או לא, הוי זה עצמו ספיקא דדינא, וכיון שכל עיקרו דאין מבטלין איסור לכתחילה הוה רק מדרבנן הוי ספיקא דרבנן אם מותר להוסיף או לא ע"כ פסק המחבר לקולא כדין כל ספק דרבנן.

והנה חומרת דשיל"מ מצינו בב' דברים א' – שאם נפל דשיל"מ בתערובות [מב"ב] אפי' יש שם ששים אינו בטל, ב – שבספיקא בדשיל"מ הולכין לחומרא [כדוגמא ספק ביצה שנולדה ביו"ט מחמירין כיון דהוי דשיל"מ, והנה במה דקיי"ל דחמץ לא מיקרי דבר שיש לו מתירין, הטעם בדבר כיון דחוזר ונאסר לשנה הבאה, טעם זה מועיל רק אם נפל חמץ זו בתערובות ואז אמרינן שחמץ זו יבטל בששים אבל בספק דרבנן אז הולכין לחומרא גם בדשיל"מ, וביאור הדבר, דלענין ביטול יש לנו שיטת הר"ן שהטעם דדשיל"מ לא בטל דהוי כמו היתר היתר, ובזה כיון שחמץ זו חוזר לאיסורו לשנה הבאה לא מיקרי היתר בהיתר כ"כ, רק נשאר עליו איסורו ואיסור בטל בששים, אבל לענין ספק דרבנן דהטעם שהולכין לחומרא הוא משיטת רש"י [שגם הר"ן צריך להודות לשיטת רש"י בדין זו, ורק לגבי דשיל"מ בתערובות פליג על רש"י בטעם הדבר], שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, וחמץ זו יהא לו היתר אחר פסח א"כ ודאי שייך טעם זה אפי' שחוזר לאיסורו לשנה הבאה דמכל מקום יאכל דרך היתר ודאי בזמן היתר.

ולפ"ז מותר שמן מנר חנוכה לא מקרי דשיל"מ לענין שיהא בטל בששים כיון שהרי חוזר ונאסר עד לחנוכה הבאה, אבל לענין להוסיף עליו כדי לבטלו דמקילין רק מספיקא דדינא וספק דרבנן לקולא, לענין זה הוי דשיל"מ ומחמירין בספקו. ודו"ק.

(ז). בחמד משה בסי' תרע"ז כתב, דשאני נר חנוכה משאר איסור דרבנן, כיון דהוי זכר למנורה ועשאה כעין דאורייתא, וכמ"ש הר"ז"ה והר"ן בטעם שאסור להשתמש לאורה, אפי' לדבר מצוה כיון דהוי כמו הקדש. ובשו"ת מנחת שלמה סי' נה מוסיף דלכן אסור להוסיף על מותר השמן ולבטלו משום בזיון הוא לבטל קודש, כמו שכתב בשו"ת אבני מלואים סי' יח דבטול תרומה ברוב אסור מן התורה משום משמרת

להדליק לדבר מצוה, וזהו מה שמביא הט"ז מהדרכי משה שכתב הואיל והוא אסור לאכילה וכו', עיי"ש, וכיון שפחות מששים אסור לאכילה, גם אסור להדליקו לדבר מצוה הגם שאינו מאוס. ובטעם הדבר צריך עיון קצת, מה שכתב הפמ"ג כאן ובסי' קנ"ד, דכאן כתב וז"ל, ודע דלאו משום איסור אכילה נגעו ביה, [פירוש לאו משום שאסור הדבר המאוס באכילה אסור להדליקו לדבר מצוה], דאם כן חלב נתסור, ובנר חנוכה בשער אפרים סימן ל"ח דמתיר להדליק בחמאה עם חלב, וחמאה של טריפה וכדומה, אלא [סיבת הדבר שאסור להדליק בשומן זו הוא] כיון דמאוס הוא, שאין בו ששים ונרגש טעם משום הכי אסור לגבוה. ע"כ לשונו. הקושי מבואר מאליו דקודם כתב, דלהט"ז פחות מששים אפילו אין מאוס אסור, וכשכתב טעם הדבר משמע דוקא כיון שמאוס אסור, ועי' בסי' קנ"ד ששם כתב וז"ל: אלא להט"ז אף דאין מאוס, כל שנרגש טעם מין טמא אסור בבית הכנסת. עכ"ל. משמע לכאורה שאפילו שאינו מאוס כיון שנרגש הטעם של הטמא, והוא אסור באכילה, כיון דאין ששים א"כ אסור להדליקו לדבר מצוה, אבל זה סותר מה שכתב אצלנו דלאו משום איסור אכילה נגעו ביה, וכן כתב שם באשל אברהם ס"ק יט.

ובחסבר הדבר לכאורה צריכין לומר, דאם עצם הדבר מאוס [כמו עכבר] אז אפילו שאינו מאוס עכשיו כשאין ששים, מכל מקום אסור. משא"כ בשאר איסורין כגון חלב וכדומה שעצם הדבר אינו מאוס רק דאסור הוא מן התורה בזה אין חשש של הקריבהו נא לפחתך.

אבל להש"ך ודאי פחות מששים אם אינו מאוס מותר להדליקו לדבר מצוה.

בהפסד מרובה

עי' בפמ"ג משבצ"ז ס"ק ד', שכתב שהט"ז סבר שמה שכתב הרמ"א כאן דבהפסד מרובה יש לסמוך אמקילין דשומן הוי נותן טעם לפגם, קאי גם על מה שכתב דאסור להדליק בשומן שמאוס לאכול, וכמו שמפרש המשמרת שלום את דבריו, שאם הוא מאוס אפילו יותר מששים ודאי אין להקל בהפסד מרובה כיון דמאוס עליו תו שייך כאן הקריבהו נא לפחתך, רק לפי מה שכתב הפמ"ג ששיטת הט"ז הוא דבפחות מששים אפילו אינו מאוס אסור משום דמין טמא דרבע עליה, בזה, אפשר להקל בהפסד מרובה להדליקו לדבר מצוה, כיון דאפשר דהוי נותן טעם לשבת.

אבל כל זה בשומן, אבל אם נפל בשמן, דאז לכו"ע נטל"פ בזה לכאור' אפילו בפחות מששים אסור, עי' בפמ"ג בסי' קנ"ד.

מאוס לדידה ולא לאחרים

בש"ך ס"ק ח' מביא מאו"ה שאם הוא מאוס עליו אפילו שאין מאוס לאחרים אסור לו. והפמ"ג במשבצ"ז ס"ק ד' מביא שבאליהו זוטא או"ח סימן קנ"ד אות ה' כתב

והפמ"ג בשבצ"ז ס"ק ד', ובסי' קנ"ד משבצ"ז ס"ק י' כתב, דאפשר שהט"ז יודה להש"ך היכי דמאוס, דאסור, אפילו כשיש יותר מששים, כיון דאם מאוס היא אסור עליו משום בל תשקצו, [וי"א שהוא מדרבנן, וי"א שהוא מדאורייתא], נמצא דיש כאן איסור אכילה של בל תשקצו ביחד אם מאוס, רק המחלוקת הוא, כשאין ששים ואינו מאוס, דאז להט"ז אסור, ולהש"ך מותר. [ובסי' קנ"ד כתב, דודאי יודה הט"ז להש"ך].

נמצא לפי הפמ"ג, דהיכי דיש ששים אם הוא מאוס אז לכו"ע אסור להדליק נר של מצוה, אבל המשנ"ב בסי' קנ"ד, כתב דהיכי דיש ששים באנו למחלוקת מהאו"ה הש"ך להת"ה והט"ז, וכדכתב שם דיש מקילין אם יש ששים, וכן כתב בערוך השולחן שם, שלפי הט"ז יותר מששים מותר, ולכאור' צ"ב טעם הדבר, דאם הוא מאוס מה מהני שיש ששים נגדו, הא מכל מקום מאוס הוא ואסור משום הקריבהו נא לפחתך וכמו שכתב הפמ"ג.

ובביאור הדבר נראה, עי' בבדי השולחן שהקשה, דלכאורה צריכין להבין דעת הש"ך דאפילו אם יש ששים אסור, הא כשיש ששים תו לא נרגש טעם העכבר בהשומן, כמו שרואין בכל הלכות תערובות דכשיש ששים נגד איסור תו לא מרגישים טעמו בתערובות, א"כ למה בעכבר אפילו יותר מששים אסור, וכי איזה מאיסות יש כאן, ותירץ, דשורש הביאור באיסור הקריבהו נא לפחתך הוא, שהנביא אומר וכי הקריבהו נא לפחתך - בשר ודם, קרבן פסח או קרבן חולה הירצץ באותו מנחה או הישא את פניך בעבורה ודאי שלא, ומזה למדו שמה שאינו ראוי לדורון אדם נכבד, גם אינו דרך כבוד של מעלה להשתמש בו למצוה, הנה כאן כשיש יותר מששים אה"נ דטעם העכבר תו אינו ניכר בהשומן, אבל ודאי נשתנה השומן לגרעוּתא ואינו ראוי לתנו לאדם חשוב, וכמו שמצינו, שאין מקדשין על יין מגולה אע"פ שסינו להוציא הארס מתוכו מ"מ אסור לקדש עליו כיון שמאוס הוא ששתה נחש ממנו, וה"ה כאן. ולפי דבריו נראה דלשיטת הט"ז, היכי שיש יותר מששים תו אין עליו איסור בל תשקצו, כיון שהעכבר אינו נותן טעם ביותר מששים, אבל איסור הקריבהו נא לפחתך יש עליו, כיון דנשאר מאוס שאינו ראוי לדורון אדם חשוב, אבל הט"ז כבר הוסיף לזה כלל, דגם צריך להיות אסור באכילה כמו שמביא להדיא בהתורת הבית הארוך ומהדרכי משה, ורק אז ביחד האיסור לאכילה אם המאוסות אסור משום הקריבהו נא לפחתך, וכיון שאין כאן שום איסור בדבר, לא האיסור של העכבר, ולא האיסור של בל תשקצו כדפרשתי, ע"כ אם יש יותר מששים תו אין איסור להדליקו לדבר מצוה. והבן.

היכא דליכא ששים

הפמ"ג כאן ובסימן קנ"ד ס"ק י' כתב, שחידושו של הט"ז אינו שיותר מששים מותר להדליק לדבר מצוה, שזה ודאי אם מאוס למעלה מששים שאסור להדליק, רק חידושו של הט"ז הוא היכא שיש פחות מששים ואינו מאוס, אסור

ונר חנוכה מותר כה"ג, אבל נירות לבית הכנסת, אם מאוס לאחרים גם אסור.

והנה היד יהודה מיירי מנרות בבית הכנסת, ואפשר בנר חנוכה יודה להפמ"ג, וכן במאוס לדידיה ואינו מאוס לאחרים ג"כ יודה בנר חנוכה שהחויב על האדם לעשות בביתו, תלוי הדבר באותו אדם, ויודה להש"ך דאסור להדליקו לנר חנוכה. ויל"ע.

עוד יש להוסיף לפי הפמ"ג הנ"ל דכל ההיתר בניירות חנוכה, זה רק כשמדליקו בביתו דאז הולכין בתר אותו אדם, ואם אינו מאוס לו הגם שמאוס לאחרים מותר, אבל בניירות חנוכה שמדליקין בבית הכנסת לכאור' הדין כמו נרות של בית הכנסת. וכן נראה מהכף החיים שכתב על הפמ"ג הנ"ל שנר יארציטט אם מדליקו בבית הכנסת שוב אסור אם מאוס הוא לאחרים. ופשוט.

כתב בשו"ת כתב סופר חלק או"ח סימן פח, דדבר שיש בו משום הקריבהו נא לפחתך, אפילו בדיעבד לא יצא ידי חובת המצוה. עיי"ש.

שכשמאוס לדידיה, כיון שאין מאוס לאחרים שרי להדליק, וכתב עליו הפמ"ג ולא נהירא, אלא כמו שכתב באליה רבה אות ח"י דאדרבה אם מאוס לדידיה אסור אף שאין מאוס לאחרים, ונכון הוא, דהקריבהו נא.

והיד יהודה בפירוש הארוך אות י' חולק על זה ואם הוא מאוס לדידיה, ולא לאחרים מותר בהדלקה, ועי' לקמן באינו מאוס לדידיה.

והפר"ח הסכים להאלי' רבה ומביא שכן כתב בספר אפי ברברי דף נ"ז שאם מאוס עליו ולא לאחרים שאסור. וכן פסק החו"ד באורים ס"ק ח'.

אינו מאוס לדידיה ומאוס לאחרים

עוד כתב שם הפמ"ג, ואם אין מאוס לדידיה אף דמאוס לאחרים מותר להדליק.

והנה ביד יהודה הנ"ל פליג גם על זה דכיון דמאוס לאחרים אסור משום הקריבהו נא לפחתך.

ועי' בפמ"ג סי' קנ"ד משבצ"ז ס"ק י' כתב דאפשר רק בדברים שמחויב האדם לעשות בביתו, כגון נר של שבת,